

situne dei

Årsskrift för
Sigtunaforskning
2010

In honorem Sten Tesch

English Summaries

Redaktion:
Rune Edberg och Anders Wikström
Engelsk översättning och språkgranskning:
Christina Reid

Utgiven av Sigtuna Museum
ISSN 1653-8498

Museet i staden

Några personliga reflektioner av en museivän och volontär

Birgitta Knutsdotter Olofsson

När Du kommer till Sigtuna är Stora gatan det första Du möter. Den är Sveriges äldsta, mer än tusen år gammal. Från busstorget har Du strax Stora torget till höger. Där ligger det vackra lilla rådhuset från 1744. Just när Du kommer förbi är det kanske bröllop där och festklädda gäster skymtar. Stora gatan fortsätter västerut med små butiker. Till vänster ligger ett gammalt hus som heter Lundströmska gården. Det är ett litet museum som visar ett 1800-talshem och en "Godtköpsaffär", dvs en billighetsaffär. Gatan ändrar, tycks det, vid Lilla torget rakt framför Sigtuna Museum. Det ligger som punkten under Stora gatans utropstecken. Gatan svänger lite och fortsätter några kvarter till där den övergår till att heta Manfred Björkqvists allé. Du har nu gått igenom hela den gamla medeltida staden.

Stadens identitet

Vad skall man ha ett museum till? Museet skapar identitet och värdighet åt staden. Ett museum visar en historia som är värd att minnas. Sigtuna är Sveriges äldsta stad, planerad och skapad av Erik Segersäll omkring 980, säger Sten Tesch, museichef och arke-

olog. Några skrifter från den tiden finns inte bevarade. Gatan som vi gått på är samma gata som löpte mellan husraderna när staden grundades. Vi går lite mer högtidligt när vi går tillbaka till bussen.

Stadens identitet blir tydligare för varje utgrävning. Man hittar nya rester från den första tiden och måste rätta till det man tidigare trott. Av arkeologerna får vi höra om deras fantasikittlande upptäckter: en massgrav från 1300-talet. Digerdöden, anar man. En grav för barn. Vad hade hänt? Eller kvinnan som nått hög ålder, 60 år, som saknade fem halskotor och som låg i en kista som spikats igen med ett 50-tal spikar. En mäktig häxa, tänker man. Sigtuna var från början en kristen stad men ännu fanns det mycket trolldom att bekämpa. Bland alla mat- och benrester finner man ben av ishavslax. Hur kom den laxen hit? Kanske var den torkad och fraktades hit hela vägen från Norges kust på en liten köpmanshäst? I en utgrävning i Stora gatan fann man en hopvikt tygbit troligen av ylle, vävd i tuskaft. Hur hamnade den mellan stockar och grus? Ständigt leder utgrävningarna till sådana

funderingar och fantasier kring gångna tider.

Pedagogiska skyltar

För varje arkeologisk utgrävning blir den ursprungliga staden alltmer tydlig. Museet ger arkeologiska rundvandringar, där man visar spåren efter den gamla staden. På så sätt blir hela den centrala staden ett museum i sig. Detta understryks av de skyltar som runt om i staden visar hur man skulle kunna tänka sig att just detta ställe såg ut på 1000-talet. Skyltarna bygger på bilder ur boken "Vyer från medeltidens Sigtuna" av Sten Tesch och med illustrationer av Jacques Vincent, en pedagogisk framställning av 1000-talets tre första århundraden. Den bygger på de arkeologiska undersökningarna och är en del av informationsprojektet "Spåren av rikets första stad". Under de år Sten Tesch varit museichef har kunskapen om staden och dess tidiga historia ökat och ligger stadigt på vetenskaplig grund. Genom skyltarna blir den gamla staden synlig under den nya. För det är endast kyrkoruiner och runstenar som finns kvar ovan mark förutom gatan och hela gatunätet.

När det är en stor utgrävning i staden håller arkeologerna välbesökta föreläsningar både under arbetets gång och efter avslutad undersökning. År 1999 arrangerade museet lunchföredrag i samband med en utgrävning i kvarteret Professorn. Dessa tog upp olika aspekter på hur livet kunde te sig för tusen år sedan. Hur byggde man, hur klädde man sig, hur förfärdigades tyger, vad åt man? Arkeologerna är alltid roade av att berätta vad de gör, vad de finner och hur det var här i stan för länge sen.

"Sigtunabygden", lokaltidningen, rapporterar kontinuerligt om vad som händer i museets regi. Man kan märka ett ökat in-

tesse bland Sigtunaborna för de arkeologiska fynden. Hur ofta hör jag inte folk i allmänhet säga att de är så intresserade av arkeologi. På så sätt för museet in en gångens tid i stadsbornas medvetande, som kan ge nya perspektiv på vår tid nu. Mäklare hänvisar till museet och den gamla historien, när de säljer fastigheter inom den gamla stan. Nyinflyttade skall veta vilken stad de bor i och vilka hänsyn det kräver att bo här.

Sigtuna Museum är inte bara ett arkeologiskt museum. I samlingarna finns föremål från flera århundraden. Själva musei-byggnaden består av Fornhemmet, ett hus från 1750-talet, samt en nybyggd del i putsad betong från 1967. Museet har även tillgång till stora källarlokalerna i kvarteret Trädgårdsmästaren på Stora gatan. Halva delen används för förvaring av de hundratusentals föremålen från utgrävningarna. Den andra halvan för stora utställningar.

Rådhus och affär

Till museet hör också Rådhuset från 1744, Sveriges minsta och ett av de vackraste. Rådhuset användes som sådant långt in på 1900-talet men är nu ett museum och ett rum för borgliga vigslar.

En annan del av museet är Lundströmska gården på Stora gatan. Ett litet hus från 1700-talet, där Carl August Lundström och hans hustru Johanna Charlotta bodde och drev en "Godtköpsaffär". Gården ger intryck av att ha lämnats som den var på 1890-talet: vedspis, fotogenlampor, lapptäcken, kopparbunkar, ja, allt som hörde till ett hushåll på den tiden.

I museets vård är också Borgmästargården, ett hus från 1929, som Sigtunas siste borgmästare Gustaf Dahl skänkte till staden (kommunen) vid sin död 1992. Ett tidsty-

piskt, trivsamt borgarhem. Även här har tiden stått stilla för att nutida människor skall kunna njuta av stämningen, när uppläsningar och musik arrangeras där.

Vårt kulturella minne

När nu hela museet presenterats så blottläggs även andra egenskaper som ger staden och kommunen värde. Detta att vårda och sprida kultur och vara vårt gemensamma minne. Museet och dess verksamhet blir en samlingsplats för både kommunens invånare och för de många turister som besöker staden.

Hösten 1999 bildades Föreningen Sigtuna Museers Vänner. Föreningen vill stödja och främja verksamheten i stort, öka kunskapen om Sigtuna genom föreläsningar och seminarier, skapa opinion för museets målsättning samt hjälpa till med praktiska uppgifter. Intresset för föreningen har hela tiden ökat, föreläsningar har alltid varit välbesökta och många arbetar som volontärer i museets kaféverksamhet.

Det första året ägnade föreningen åt att presentera museet. Först berättade Sten Tesch om det tidiga skedet i stadens historia och museets planer för framtiden. Nästa programpunkt var ett besök i Rådhuset. Det var Elisabet Claesson, biträdande museichef, som berättade om husets skapare borgmästare Eric Kijhlman, som med iver och entusiasm försökte rycka upp en fattig och förfallen stad ur dess elände. Rådhuset invigdes högtidligt pingstafton 1744. Dagen efter utbröt en brand som ödelade många gårdar. Staden hade på den tiden mellan 400 och 500 invånare. 21 familjer blev husvilla. Men rådhuset skadades inte.

Vi satt tätt på de hårda stolarna i den lilla rådssalen endast upplyst av stearinljus.

Elisabet läste avsnitt ur domar och bestämmelser under åren. Man blir ödmjuk och beundrande inför stadens borgare, som trots fattigdom och nöd och svåra bränder ändå höll fanan högt. Det slarvades inte med något.

Vi hade nu tagit ett kliv från 1000-talet till 1700-talet. Nu var det dags för Lundströmska gården från slutet på 1800-talet. Elisabet Claesson gav oss en närgången visning av interiör och inventarier, öppnade skåp och byrålådor och läste kvarlämnade brev. Återigen en förtrollad kväll då en gångens tid kom oss nära och fick oss att fundera över hur man skötte sitt hushåll utan kyl- och frysskåp, utan plast och obegränsad tillgång till papper och emballage. Det var linneskåpet som framkallade dessa tankar. Varorna till affären kom i säckar; sockersäckar, mjölsäckar mm. Dessa tog fru Lundström hand om; tvättade, klippte i lämpliga bitar, som fällades och namnades (återigen blev vi förundrade över gångna tiders noggrannhet). Grova säckar blev kökshanddukar. Finare användes till att slå runt osten eller köttstycket för att skydda mot torka och flugor. Varje tygbit fick sin användning och inget fick förfaras. Carl August Lundströms utslitna byxor av ylle hade mindre slitna bitar vid sidorna. Av dessa tygremsor av svart, grått, brunt ylletyg syddes sängmattor kantade med blommigt bomullstyg (kanske ett av fru Lundströms förkläden) och fodrades med vad som fanns. Skönt att sätta fötterna på en kall morgon.

Brev och dagbok

Elisabet visade också sonen Vilhelms brev och dagbok. Han skrev brev och vykort till sina föräldrar så gott som varje dag från sina resor i Europa. Dessa är rörande kärleks-

Volontärerna Lisbeth Gustafsson, Carin Björkman och Birgitta Knutsdotter säljer bröd vid adventskafé på museet. Alla är iförda museets förkläden med vikingamotiv. Privat foto 2001.

fulla och ett fint tidsdokument. Vilhelm blev professor i latin i Göteborg och startade föreningen ”Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet”, som ännu lever vidare, idag som ”Riksföreningen Sverigekontakt”.

Den nya moderniteten

Från slutet av 1800-talet till 1940-talet kan steget inte synas så långt, men att stiga in i borgmästare Dahls hem visade tydligt att moderniteten hade nått även Sigtuna. Takhöjden, de många fönstren, de eleganta möblerna, i köket modern spis och skåp med dörrar av pärlspont, toaletten – allt så annorlunda mot familjen Lundströms lilla hem.

Den gemensamma nämnaren i dessa hem är trivseln. Borgmästargården framkallar många minnen från äldre besökares hem och yngres farföräldrahem. Märkena efter krigstidens mörkläggningskärmar minner om den nya tiden, när flygplan förändrade krigsföringen och det gällde för den civila befolkningen att dölja sina städer.

I borgmästargården öppnade Elisabet matsalsskåpet. Här fanns det resurser att inbjuda till sittande middag för åtskilliga personer. Borgmästarinnan Dagmar Dahl efterlämnade inköpslistor inför sina fester. Vissa varor skulle beställas från Stockholm. Det fanns också menyer med åtskilliga rätter; förrätt, huvudrätt, efterrätt och flera små mellanrätter. Man undrar vilka personer som blev inbjudna. På den tiden hade både Sigtunastiftelsen, Humanistiska läroverkets internat och internatet Sigtunaskolan berikat staden med lärt folk, som skulle kunna passa i Borgmästargården.

Museet som mötesplats

Sigtuna Museums Vänners volontärarbete utvecklades under åren. Museet har hand om tomten Urmakaren 3, en ursprunglig, odelad tomt från Stora gatan ända ner till Strandvägen. Trädgården där var helt vildvuxen och folk klagade, så jag frågade Sten Tesch om jag kunde försöka riva bort lite ogräs. ”Vill Du bli volontär?” – ”Javisst!”. Utrustad med skottkärra, kratta och grep

Glada miner i museets kök. Delar till diskmaskinen påminner om olika musikinstrument. Fr. v. Sten Tesch, Rolf Norén, Björn Holmén och Lotta Norén. Foto 2007 i Vänföreningens arkiv.

började jag en slitsam kamp med hårt ogräs. Men genom vänföreningen fick jag hjälp av en annan ”vän”. Nu blev det friska tag och trädgården började blomstra. Tyvärr har vi blivit gamla och någon ny trädgårdsentusiast har inte anmält sitt intresse. Kommunen klipper gräset.

Museet hade under flera år kaffeservering under första adventssöndagen i Fornhemmet med hembakat bröd av yppersta kvalitet. Kaféverksamheten fick namnet ”Lilla Fördärfvet” efter en krog som funnits i huset tidigare.

Ryktet gick att godare bröd än på museet fanns inte att få i stan. Folk strömmade till men det var slitsamt att bära koppar, kaffe och kakor till och från personalköket en trappa upp.

Ungefär samtidigt med att vänföreningen startade fick museet ett nytt kök med spis och diskmaskin och en serveringsbänk i gången utanför. Nu kunde kaféverksamheten utökas och är nu mer ordnad. Många hjälper till två timmar åt gången. Det är ett roligt arbete och man lär känna nya perso-

ner. Aldrig något gnäll, bara glada skratt och en kaka till tröst.

Jul på museet

På första helgen i advent har museet numera en liten intim marknad kallad ”Jul på museet”. Ideella föreningar som Röda korset, Naturskyddsföreningen, Hembygdsföreningen med flera är inbjudna att sälja sina varor och på så sätt skaffa pengar till sin verksamhet. Denna lilla marknad är välbesökt. Många tar en kopp kaffe och en bit adventskaka med sylt och vispgrädde.

Efter varje nyår har museet julgransplundring för alla medhjälpare under året. Det är personer som vaktat Rådhuset, Lundströmska gården och andra utställningar eller som hjälpt till med allt som krävs för att hålla museet i gång.

I början på varje nytt år har också Vännerna och museet en volontärfest. Sist var vi bortåt 70 personer. Efter museets egna föreläsningar och Vännernas arrangemang serveras det kaffe. Man sätter sig ner i Fornhemmets Ekholmsrum, där möblerna är inköpta, målade och skänkta till museet av

Vännerna. Folk stannar så länge att man nästan får be dem gå, för att museet måste larmas för natten.

Vernissagefester

Fester anordnas av museet nu och då. Vid vernissager av större utställningar bjuds det ofta på buffé. Jag minns den stora utställningen om jungfru Maria, som väckte gen-svar i olika medier. Elisabet Claesson och Lisbeth Gustafsson, som tillsammans gjorde utställningen, var försenade. Efter någon väntan öppnades dörrarna. Ärkebiskop emeritus Gunnar Weman var inbjuden liksom många andra prominenta, inalles 50 personer, som efteråt skulle bjudas på buffé. Det skulle bli italiensk stil på den. Redan kvällen innan fick vi börja och vänner kallades in och jag vet inte hur, men efter vernissagen var buffén färdig och vinet upphållt. Vi fick beröm för våra italienska konster och ännu, långt senare, talas det om denna strålande fest och en storartad utställning.

En annan vernissage var då danska keramikern visade sina fantastiskt fina verk på en stor utställning. Efter visningen var det ut-sökt mat, som man åt i trädgården i den ljusa försommaren. Köket var då ännu inte fullt utbyggt utan museicheferna tog med porslin och bestick hemifrån. Besticken räckte inte och då Sten såg folk strömma till, frågade han viskande, om jag hade bestick att låna ut. Det hade jag.

När skyltarna över staden som den kunde se ut på 1000-talet sattes upp runt om i gamla stan var landshövdingen, vars namn då var Mats Hellström, här. Efter att band klippts var det lunch för ett 30-tal personer på museet. Dubbelmarinerad oxfilé och rostade rotsaker hade Elisabet lagat. Landshövdingen ville ha receptet.

Ständigt pågår det någon verksamhet i museets lokaler. Det är kvällar för förfärdigande av julgransprydnader, äggmålning, skollovsverksamhet etc. Ja, Sigtuna Museum är en mötesplats för många, en plats där man kan känna sig hemma. Det är trivsamt, anspråkslöst men vackert och av bästa kvalitet i allt som görs och visas där.

Framtidsönskningar

När man som volontär kommer närmare museets verksamhet blir det alltför tydligt hur underbemannat det är. Endast tack vare de anställdas hängivna arbete, långt utöver normal arbetstid, fungerar allt. Men som utomstående känns det som om det ofta gäller att hjälpligt sköta dagens sysslor och morgondagens omsorg får man spara.

När skall politikerna förstå att museet kräver resurser? När skall de förstå att kultur i alla dess former gör livet värt att leva?

Sigtuna kommuns invånare är värda att även i framtiden ha tillgång till ett spännande museum att bli förundrade över och förtjusta i.

Summary

If you were to stroll along the 1000-year-old Stora Gatan (Main Street), you'd find that Sigtuna Museum is situated like the dot at the bottom of an exclamation mark. The fact that the museum gives the city both dignity and an identity becomes more obvious with each excavation undertaken. The museum contributes lectures, walk-about and signage of milieus that, as a difference to church ruins and rune stones, lie hidden below the ground.

But the museum is not solely devoted to archaeology, but also houses objects dated to the last several centuries. Rådhuset (City Hall), which dates from the 18th century, is a part of the museum and has become a popular place to hold civil wedding ceremonies. Lundströmska

gården, situated by Stora gatan, is a home and mercantile from the 1890's which has retained its original atmosphere along with its furnishings.

Since 1999, the Sigtuna Museums Vänner society (Friends of the Museum) has worked to support the activities of the museum in general, but also by providing assistance with practical matters, such as providing guards for the exhibits, running and providing staffing for the coffee shop during lectures, art exhibits and other events, and by maintaining plants and gar-

dens. The society hosts a party for all of its "friends" the beginning of each year. Last year there were 70 of us. When you come in contact with the museum as a volunteer, one is struck by how badly understaffed it is. The museum functions smoothly due to the dedication of its devoted staff, who work hours well past the normal working day. When will the politicians understand that the museum is in need of financial resources, and that cultural programming in all its various shapes and forms is what makes life worth living?